

EDITA ŠKIRKAITĖ

Vilniaus Pedagoginis universitetas

KUNIGAS JUOZAS ŠNAPŠTYS-MARGALIS:
GYVENIMAS IR VEIKLA

XIX–XX a. sandūros Lietuvos kunigija dažniau asocijuojasi su aukštesniųjų dvasininkų luomo atstovų veikla ir nuopelnais tautinio sąjūdžio kontekste. Tačiau plėtojant tautiškumą ir tautinę kultūrą reikšmingą darbą atliko daug paprastų, iš valstiečių kilusių ir su jais artimai susijusių kunigų. Jie stiprino kaimo žmonių kultūrinį gyvenimą, skatino dalyvauti politiniame gyvenime, išsakyti ir ginti savo interesus. Elgesiu ir kalbomis buvo pavyzdys parapijiečiams, veikė jų pasaulėžiūrą ir nuostatas. Nedera pamiršti, kad, be pastoracinės veiklos, egzistavo ir kasdieninis gyvenimas, pilnas rūpesčių, kartais nemalonumų. Nušviesti XX a. pradžios kaimo kunigo gyvenimą, net jei jis pasižymėjo aktyvia visuomene ir literatūrine veikla, nėra paprasta, nes trūksta šaltinių. Straipsnyje, remiantis archyviniais ir memuariniais šaltiniais, bandoma apžvelgti kunigo Juozo Šnapščio-Margalio gyvenimą ir veiklą, kuri labiau rodė ne inteligentijos ar žymių veikėjų, bet būtent paprastų kaimo žmonių mentalitetą, požiūrį į to meto problemas. Vadovaudamasis nuostata, kad kunigo pareiga yra tarnauti ne tik Dievui, bet ir Tėvynei bei žmonėms, J.Šnapštys neapsiribojo sakramentų teikimu ir religiniais pamokymais. Jis padėjo valstiečiams spręsti jų gyvenimo problemas, skatino dalyvauti politiniame ir kultūriniame gyvenime. Charakterio ypatybės ir gyvenamojo laikotarpio specifika lėmė tai, kad jis niekada nebuvo tik kunigas, bet kartu visuomenininkas, poetas, žurnalistas, liaudies gydytojas. Neatsispyręs kai kurioms ydoms – kortoms, alkoholiui, netolerancijai – nuoširdžiai rūpinosi kaimo žmonių mentaliteto kėlimu. Kunigo Juozo Šnapščio-Margalio veiklos, kasdieninio gyvenimo apžvalga padės geriau pažinti ir suvokti kaimo kunigų vietą ir įtaką to meto visuomenėje.

ĮVADAS. XIX–XX a. sandūros Lietuvos kunigija daugiausiai tyrinėjama tautinio sąjūdžio kontekste, gvildinama aukštesniųjų dvasininkų veikla ir nuopelnai plėtojant tautiškumą ir tautinę kultūrą. Mažiau pastebima daugybės paprastų, iš valstiečių kilusių ir su jais artimai susijusių kunigų veikla, jų indėlis plėtojant tautiškumą, stiprinant paprastų kaimo žmonių kultūrinį gyvenimą. XIX a. pab.–XX a. pirmosios pusės valstietijos sluoksnis buvo gausiausia, bet kartu ir pasyviausia Lietuvos visuomenės dalis, todėl reikšmingos net ir menkiausios pastangos ją aktyvinti, skatinti dalyvauti kuriant savo valstybę, ginti savo interesus. Ne mažiau įdomus, bet dažniausiai apeinamas aspektas – kasdieninis kunigų gyvenimas: buitiniai rūpesčiai, santykiai su kitais dvasininkais ir parapijie-

čiais. Juk kunigo darbo specifika – tai nuolatinis bendravimas su žmonėmis, galimybė daryti įtaką jų pasaulėžiūrai ir gyvenimui. Kunigą galima laikyti savotišku parapijos žmonių interesų, valios, nuomonės atstovu ir gynėju. Svarbu, kaip jo veikla rodo mentaliteto lygį, kaip gyvenamoji aplinka daro įtaką kunigo mąstysenai ir veiksams. Ar įmanoma išlaikyti deramą ribą tarp pasaulietinių ir dvasinių reikalų? Ar kunigas, artimai susijęs daugiausiai su valstietijos sluoksniu, yra pasirengęs aktyviai dalyvauti politiniame visuomeniniame gyvenime? Šis ir daugelis kitų klausimų dažnai lieka be atsako, nes ne taip paprasta atkurti XX a. pradžios kaimo kunigo gyvenimą, net jeigu jis pasižymėjo visuomenine veikla ir gali būti laikomas lietuvių tautinės inteligentijos atstovu. Straipsnio tikslas – pamėginti užpildyti šią spragą išsamiau pažvelgus į kunigo Juozo Šnapščio (literatūrinis slapyvardis – Margalis) gyvenimą ir veiklą. Svarbu tai, kad J.Šnapščio darbuose ir kūryboje labiau atsiskleidžia ne inteligentijos ar žymių veikėjų, bet būtent paprastų kaimo žmonių mentalitetas, požiūris į to meto problemas. Iki šiol nė vienas istorikas ar literatūrologas neskyrė šiai asmenybei didesnio dėmesio, tačiau jo publicistikos darbai šalia kitų to meto spaudos korespondentų padeda geriau suprasti, kas buvo aktualu Lietuvos visuomenei, ypač valstietijai, taip pat iš dalies parodo ir Bažnyčios poziciją vienu ar kitu svarbiu klausimu.

Apie šį veikėją nėra parašyta išsamių studijų, plačiausias yra I.Bikinaitės straipsnis „Juozas Šnapštys-Margalis“¹. Pagrindiniai gyvenimo faktai paminėti enciklopedijose². Keliuose straipsniuose kun. J.Šnapštį mini V.Mickevičius-Kapsukas³.

Duomenų apie J.Šnapštį-Margalį randame memuariniuose šaltiniuose: M.Yčo „Atsiminimuose“⁴, Kipro Bielinio „Dienojant“⁵, A.Vaičiulaičio straipsnyje „Kad atrakinčiau dainų skrynelę“⁶, M.Vaitkaus „Dėl Margalio ir jo „Leiskit į Tėvynę“ bei „Atsiminimuose“⁷. Apie metus, praleistus Kauno kunigų seminarijoje, užsimena St.Yla „Varduose ir veiduose“⁸ ir J.Stakauskas⁹. Memuariniai šaltiniai vertingi tuo, kad juose nusakoma

¹I. Bikinaitė, Juozas Šnapštys-Margalis, *Literatūra ir menas*, 1998 04 25, Nr. 2, p. 4.

²Šnapštys, Juozas, *Lietuvių enciklopedija*, t. 30, Bostonas, 1954, p. 69; Šnapštys Juozas, *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. 7, Vilnius, 1981, p. 240; A.Mikalauškas, J.Šnapštys, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 1986, p. 692.

³V. Mickevičius-Kapsukas, *Raštai*, t. 6, Vilnius, 1963, p. 40–41; t. 7, p. 224, 325.

⁴M. Yčas, *Atsiminimai*, Vilnius, 1992.

⁵K. Bielinis, *Dienojant: spaudos draudimo laikų atsiminimai*, Vilnius, 1992, p. 299–305.

⁶A. Vaičiulaitis, Kad atrakinčiau dainų skrynelę, *Aidai*, 1951, Nr. 8, p. 376.

⁷M. Vaitkus, *Atsiminimai: nepriklausomybės saulėj 1918–1940*, t. V–VI, d. 1–2, Gt. Britain, 1968.

⁸St. Yla, *Vardai ir veidai*, Chicago, 1973, p. 174, 182.

⁹J. Stakauskas, Lietuviškosios minties pasireiškimas Žemaičių seminarijoje, *Tiesos kelias*, 1938 m. gegužės mėn., Nr. 5, p. 355–359.

J.Šnapščio išvaizda, charakteris, gyvenimo būdas, kasdieninis gyvenimas bei rūpesčiai.

Daug vertingos informacijos teikia A.Jakšto¹⁰ ir ypač J.Tumo-Vaižganto nekrologai¹¹. Juose užfiksuota nemaža biografinių faktų. F.Kiršos straipsnelyje „Margalis“¹² ir E. Radzikausko „Ką mums paliko Margalis“¹³ vertinama kūryba.

Vertingos, nežinomus J.Šnapščio gyvenimo faktus atskleidusios medžiagos pavyko rasti Lietuvos valstybės istorijos archyve, dviejų fondų keturiose bylose¹⁴. Įvairūs pranešimai, pasiaiškinimai, skundai, susirašinėjimas su vyskupu P.Karevičiumi parodo kunigo asmenį ir jo visuomeninę veiklą, pasaulėžiūrą ir mirties aplinkybes. Specifinis informacijos šaltinis – mūsų surinkti giminių atsiminimai, suteikę žinių apie aplinką, kur augo ir formavosi J.Šnapščio asmenybė iki įstojimo į Kauno kunigų seminariją¹⁵.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne pasinaudota su J.Šnapščio kūryba susijusia medžiaga, perkelta iš Vilniaus literatūros muziejaus: tai jo rašyti eilėraščiai¹⁶, keli straipsniai, apsakymas¹⁷ ir kreipimasis į įvairius leidinius dėl darbų spausdinimo¹⁸. Taip pat Drąsutavičiaus-Drąsučio sąsiuvinis su įvairių autorių kūrybos nuorašais, tarp kurių – ir keli Margalio eilėraščiai¹⁹.

Iš Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne saugomos 1891–1892 ir 1902–1903 mokslo metų Kauno kunigų seminarijos auklėtinių atskirų dalykų ir egzaminų įvertinimo knygos sužinome, kokių dalykų mokėsi J.Šnapštys ir kokie buvo jo stojimo į seminariją egzaminų bei visų kursų keliamųjų egzaminų rezultatai²⁰. Taip pat aptikome

¹⁰ A. Jakštas, *Užgesę žiburiai*, Roma, 1975, p. 113–120.

¹¹ Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, Kaunas, 1922, p. 156.

¹² F. Kirša, Margalis (A.a. kun. J.Šnapštys), *Sekmoji diena*, Kaunas, 1921, Nr. 7.

¹³ E. Radzikauskas, Ką mums paliko Margalis, *Skaitymai*, Kaunas, 1921, Nr. 6.

¹⁴ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau LVIA), f. 696, ap. 2, b. 984, l. 65–66; f. 696, ap. 2, b. 562, l. 1–34; f. 1671, ap. 4, b. 179, l. 709, 712, 899, 933, 956; f. 1671, ap. 5, b. 418, l. 58.

¹⁵ 2001 02 02 K.Šnapščio laiškas E.Škirkaitei; 2001 02 21 A.Miliūnienės laiškas E.Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b.1, 2.

¹⁶ Margalis, Mano testamentas; Musės; Laimė, *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau LLTIB RS), f. 1–3559, l. 1; f. 27–334, 27–335, l. 1.

¹⁷ Margalis, Girtuoklio šneka pagiriojant, *LLTIB RS*, f. 27–336, l.1–2.

¹⁸ 1906 04 28 J.Šnapščio laiškas „Vilniaus žinių“ redakcijai, *LLTIB RS*, f. 20–892, l. 1; 1911 07 15 J.Šnapščio atvirlaiškis L.Girai, *LLTIB RS*, f. 13–1628.

¹⁹ Drąsutavičiaus-Drąsučio nuorašai [iv. autorių kūryba], *LLTIB RS*, f. 1, l. 25–29.

²⁰ 1895–1914 m. stojančiųjų į Žemaičių seminariją (Kaune) žinių patikrinimo knyga, *Lietuvos nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau LNMB RS), f. 90–90.; 1891–1903 m. Žemaičių Telšių vyskupijos mokymo proceso dokumentas, *LNMB RS*, f.90–89.

du atvirlaiškius: viename – jo eilėraštis, kitame atvirlaiškyje pavaizduotas pats J.Šnapštys-Margalis.

Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas neskelbtas eilėraščių rinkinys „Margumynai“ (dalis eilėraščių vėliau įtraukti į rinkinį „Volungė ir vieversėlis“), sudėtas viename aplanke su keliais ranka rašytais straipsniais. Rinkinys išspausdintas korektūrai, su pataisymais autoriaus ranka, deja, nepilnas (trūksta pabaigos). Po kiekvienu eilėraščiu parašyti metai ir kokiame mieste rašytas. Prie kelių eilėraščių yra komentarų, apibūdinančių autoriaus padėtį²¹.

Aplanke rasti ranka rašyti straipsniai apima kelias temas: trumpos Lietuvos ir užsienio svarbiausių įvykių apžvalgos, straipsnis apie žydus, straipsnis apie kunigų problemas ir kalbos dalykus; šis straipsnis buvo duotas spausdinti, bet netiko. Yra prierasas, kad atmetamas, nes autorius nenurodo, kaip ir kuo keisti taisytinus kalbos dalykus²².

Šiek tiek informacijos apie šį veikėją teikia keletas straipsnių, rašytų jo gimimo 100-osioms ir 120-osioms metinėms pažymėti²³.

Poeto Margalio kūrybos apžvalgų ir kritikos galima rasti tiek to meto, tiek vėlesniuose lietuvių literatūros istorijai skirtuose darbuose, pvz.: V.Mykolaičio-Putino, A.Jakšto studijose²⁴.

KELIAS IŠ TĖVŲ NAMŲ. Juozas Šnapštys, Vincento s., gimė 1877 m. ko-vo 17 d. Panevėžio apskrityje, Šeduvos valsčiuje, Margių kaimo (arba Raubų) vienkiemyje. Krikštytas Rozalimo bažnyčioje, augo ten, kur ir gimė – Margiuose, valstiečių pusvalakininkų šeimoje²⁵. Pagal šeimynų surašymą (посемейный), Šnapščių šeima ir Juozas priklausė Rozalimo valsčiaus valstiečiams, o pagal vietos (место) – Radviliškio valsčiaus valstietis²⁶. Sakoma, kad ir Margių kaimas taip pavadintas todėl, kad ūkininkai žemės turėjo mažiau nei po hektarą – po margą²⁷. Tai kaimelis,

²¹ J.Šnapštis-Margalis, *Margumynai* [1898–1906], *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau LMAB RS), f. 12–324, l.1–34.

²² Kunigas Šnapštis [straipsnis apie žydus be pavadinimo ir datos], LMAB RS f. 12–324, l.18.

²³ K. Keras, Pro amžiaus dulkes: poeto Margalio 100-ioms gimimo metinėms, *Aušra*, 1978, Nr. 2, p. 9–11; V. Šenauskas, Juozas Šnapštys-Margalis, *Komunizmo aušra*, 1989 02 07, Nr. 3, p. 4; A.Šnapštys, J.Šnapštį-Margalį prisimenant, *Mūsų kraštas*, 1997 04 12, Nr.7, p. 6; T.Bikinaitė, J.Šnapštys-Margalis, *Literatūra ir menas*, 1998 04 25, Nr. 2, p. 4; A.Ridikas, Tautos žadintojas Margalis, *Gimtinė*, 1999 03 01–31, Nr. 3, p. 11.

²⁴ A. Jakštas, *Mūsų naujoji literatūra (1904–1923 m.)*, t. 1, Kaunas, 1923.

²⁵ Личное дело ксендза Шнапштиса Иосифа 1914–1922 г. г. (Тельшевское Р-К епархиальное управление), LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.; Формулярные списки ксендзов Тельшевско и римско-католической епархии, на буквы Т, III 1848–1913 г. г., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 984, l. 65.

²⁶ Формулярные списки ксендзов Тельшевско и римско-католической епархии, на буквы Т, III 1848–1913 г. г., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 984, l. 65.

²⁷ V. Šenauskas, min. str., p. 2.

buvęs dabartiniame Radviliškio rajone prie Ežerėlės upės. 1923 m. čia gyveno 3 šeimos, o dabar tokio kaimo jau nebėra.

Šnapščių šeimoje augo 8 vaikai – 4 sūnūs ir 4 dukterys. Vyriausias, Juozas, tapo kunigu, antrasis – Vincentas – ūkininkavo Margiuose. Povilas, būdamas 17 ar 18 metų, mirė tremtyje Sibire, ten ir palaidotas, o jauniausias vaikas – ketvirtas sūnus, patekęs į nelaisvę, buvo išstremtas į Vokietiją, kur ir pasiliko. Keturios dukterys ištekėjo už ūkininkų. Viena jų – Salomėja – paskutiniaus kunigo gyvenimo metais dirbo pas jį klebonijoje Sudeikiuose šeimininke.

Gausi šeima gyveno nelengvai, kaip rašo kun. J.Šnapščio brolio Vinco duktė A.Miliūnienė, g. 1920 m., „dūminėj pirkaitėj patyrė daug vargo“; „Dūminėj pirkaitėj užgimęs, daug vargo matęs, aukojosi vargo žmonių buičiai pajvairinti, ją praskaidrinti, o ne rūpinosi savo sveikata ir gerove. Buvo revoliucingos dvasios, nemėgo nusileisti skriaudėjams, todėl daug teko iškentėti“²⁸. Nuo pat vaikystės pažinęs mažojo žmogaus – kaimo pilksermėgio dalį, jo nesibaigiantį skurdą, vargus, visa širdimi jį mylėjo ir atjautė – savo tautietį ir brolių²⁹. Ši meilė paskatino imtis nelengvo ir atsakingo gydymo darbo (kunigaudamas Latvijoje susipažino su homeopatinio gydymo metodu ir vėliau sėkmingai taikė jį praktiškai – gydymas parapijiečius), ieškoti kelio į jaunimo širdis, mokyti juos, kaip gražiau praleisti laisvalaikį, plėsti jų akiratį.

Juozas nuo pat mažens dirbo tėvų ūkyje, bet mokslai traukė labiau³⁰. Iš pradžių mokėsi Rozalimo pradžios, vadinamoje „liaudies“ mokykloje³¹. Vėliau, jau būdamas paauglys, išsiprašė leidžiamas į Panevėžio realinę mokyklą ir baigė keturias klases. Šiaulių gimnazijoje išlaikęs papildomą lotynų kalbos egzaminą, kuriam pasirengė savarankiškai, Juozas 1895 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją ir mokėsi toliau, nors pinigų teko skolintis³². Tai rodo 1914 m. rugsėjo–spalio mėn. byla su Panevėžio apskrities Pupių kaimo valstiečio Juozo Žekaso giminaičiais. Jie teigė, kad prieš 15 metų, dar būdamas diakonu, Juozas Šnapštys per kelis kartus pasiskolino iš J.Žekaso 380 rublių, iš jų sugrąžino tik 25 rb, ir klausė, kada kunigas galės grąžinti likusią skolą³³.

²⁸ 2001 02 21 d. A.Miliūnienės laiškas E.Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b. 2, l. 2.

²⁹ K.Keras, min. str., p. 10.

³⁰ 2001 02 02 K.Šnapščio laiškas E.Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b. 1, l. 1; 2001 02 21 A.Miliūnienės laiškas E. Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b. 2, l. 2.

³¹ Личное дело... in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

³² 1895–1914 m. stojančiųjų į seminariją (Kaune) žinių patikrinimo knyga, *LNMB RS*, f. 90–90, l. 2–3.

³³ Личное дело... in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

1914 m. spalio 2 d. pranešime Telšių vyskupijos vyskupui J.Šnapštys, tuo metu vikaravęs Lauksodos filijoje, sako skolinęsis daug mažiau (vieną kartą 100 rb ir kitą kartą 50 rb): „Skolintojas, išvažiuodamas į užsienį, aplankė mane seminarijoje ir pasakė, kad ketina dovanoti skolą, jeigu mirtų. Kadangi taip ir atsitiko, esu linkęs sutikti su jo valia. Galiu pridėti, kad skolintojui skolinga ir mano giminė, tik nežinau, kiek tiksliai. Praeitą žiemą kviečiau skolintojo giminaičius atvykti pas mano tėvą dėl atsiskaitymo, bet jie nepasirodė. Mūsų šeima dabar pajėgi išmokėti reikalaujamą pinigų sumą ir patenkinti ieškovo pretenzijas“³⁴. Taigi jau besimokydamas seminarijoje Juozas tapo gana savarankiškas, nes pinigus skolinosi pats, o ne per tėvus. Byla buvo išspręsta taikiai ir greitai, o tai lyg ir rodytų pagerėjusią Šnapščių šeimos materialinę padėtį.

Kodėl Juozas pasirinko kunigo kelią? Susipažinus su J.Šnapščio gyvenimu išsamiau, matyti, kad pagrindinis akstinas tapti dvasininku buvo pašaukimas, noras tapti naudingu paprastam žmogui, o ne siekis patenkinti savo asmeninius interesus ar užsitikrinti materialinę gerovę. Gerasirdiškumas, draugiškumas, linksmumas, sąmojingumas, paprastumas padėjo tapti kunigu, kuris rado kelią į nepatiklaus kaimo žmogaus širdį, gebėjo su juo susitapatinti, įsijausti į svetimas problemas. Be to, jam visą laiką labiau rūpėjo gyvi žmonės, o ne knygos, gyvenimas, ne teorija. Labai gaila, tačiau pats kunigas niekur neužsimena, kas pastūmėjo rinktis būtent tokį kelią.

VISUOMENINIO IR LITERATŪRINIO DARBO PRADŽIA. Stojamuosius rusų kalbos, Rusijos istorijos ir geografijos egzaminus į Kauno kunigų seminariją išlaikė trejetais 1895 m. birželio 20 d. 1895 m. rudenį pradėjo mokytis pirmame kurse³⁵.

Kaip prisimena J.Stakauskas, seminarijoje dar 1897 m. tebeviešpatavo lenkų kalba, bet tarpusavyje klierikai beveik visi kalbėdavo lietuviškai. Ši nuostata išsigalėjo 1890 m. gruodžio 8 d., kai pirmo kurso seminaristai, prieš pirmą kartą užsivilkdami sutanas, sutarė tarpusavyje bendrauti tik lietuvių kalba. 1898–1899 m. du pirmi kursai visur demonstratyviai kalbėjo tik lietuviškai ir privertė išmokti lietuvių kalbą draugus bajoraičius³⁶. Jaunoji karta jau tuomet buvo apimta atgimimo dvasios. Seminarijoje slapta plito lietuviškos knygutės, laikraščiai, klierikai dainuodavo lietuviškas dainas. Prie lietuviškumo plėtojimo prisidėjo seminarijoje veikusi slapta Šv. Kazimiero kuopelė, kurioje aktyviai veikė ir klieri-

³⁴ Личное дело., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 5.

³⁵ 1895–1914 m. stojančiųjų į seminariją (Kaune) žinių patikrinimo knyga, LMAB RS, f. 90–90, l. 5.

³⁶ J. Stakauskas, min. str., p. 356–359.

kas J.Šnapštys. Kuopelės tikslas – lavinti narius literatūrinėje kūrybos srityje: buvo rašomi, skaitomi, aptariami referatai, apsakymai ir pan. Veikė ir kiti nelegalūs būreliai, kurie bendradarbiavo su vadovybe ir profesūra. Laikui bėgant klierikų veikla išsiplėtė už seminarijos ribų. Buvę Kauno kunigų seminarijos nelegalios organizacijos nariai J.Tumas-Vaižgantas, F.Liolis, K.Kazlauskas įsteigė periodinį leidinį „Tėvynės sargas“ (1896–1904 m.), čia bendradarbiavo aktyviausi kunigai, tarp jų ir J.Šnapštys. Jis aktyviai įsitraukė į lietuviybės propagavimo darbą, ypač 1899 m., kai vadovavo visam seminarijos tautiniam lietuviškajam judėjimui. Uoliai rengė paskaitas tautiškomis temomis jaunesniems klierikams, aktyviai dalyvavo Šv. Kazimiero kuopelės veikloje, išklė idėją į lietuvių kalbą išversti Šventąjį Raštą ir suorganizavo klierikus parašyti vysk. A.Paliulioniui prašymą, kad leistų seminarijos bažnyčioje lietuviškai giedoti „Šventas Dieve“. Klierikų prašymo vyskupas nepatenkino, bet leido lietuviškas pamaldas Švč. Trejybės bažnyčioje ir pavedė jas laikyti kun. A.Dambrauskui. Seminarijos rūmai laisvalaikiu ir po vakarienės skambėjo nuo lietuviškų dainų³⁷. Pasak J.Stakausko, J.Šnapštys buvo „gabus jaunas vyras, kuris pamokoms nesiruošdavo ir pajėgdavo laikytis tarp geriausių mokinių“³⁸. Mokėsi labai gerai, kelis semestrus baigė su pagyrimu, o keliamuosius egzaminus iš antro į trečią kursą išlaikė vien penketais – aukščiausias įvertinimas. J.Šnapštys rado laiko ir kūrybai. J.Tumo-Vaižganto slaptai leidžiamame laikraštyje „Tėvynės sargas“ paskelbė straipsnį apie skirtumus tarp Rytų ir Vakarų Bažnyčių, žinučių apie knygnešius. 1900 m. Tilžėje to paties „Tėvynės sargo“ lėšomis, padedamas Vaižganto, išleido „Volungė“ – eilėraščių, vertimų ir pasakėčių knygėlę, seminarijos laikų kūrybos vaisių, išspausdintą J.Šniokės spaustuvėje³⁹. Geriausia patriotinės poezijos dalis, kritikų nuomone, buvo parašyta seminarijoje. Jau nuo tada bendradarbiavimas įvairiuose periodinės spaudos leidiniuose tapo viena mėgstamiausių kunigo veiklos sričių. Seminarijoje praleisti metai subrandino J.Šnapščio asmenybę, jis įgijo tvirtas tautines, patriotines nuostatas, kurios nesikeitė visą gyvenimą.

Tačiau vadovybėje buvo antilietuviškai nusiteikusių profesorių ir pareigūnų. Seminarijos inspektorius kanauninkas P.Kriškijonas (sulenkėjęs latvis) žinomas kaip vienas aktyviausių lenkintojų. Jo pastangomis tautiškai susipratusiam J.Šnapščiiui, kuris pasižymėjo priešišku tiek caro valdžiai, tiek polonizacijai ir kartu su kitais aktyvino tautinį religinį sąjūdį, buvo atidėtas iššventinimas į kunigus, nukentėjo ir daugiau seminaristų⁴⁰.

³⁷ Ten pat, p. 356–357.

³⁸ Ten pat, p. 356.

³⁹ J. Margalis, *Volungė. Eilės – pirmieji bandymai*, Tilžė, 1900.

⁴⁰ Ten pat, p. 357.

Dvasinė vadovybė vertino Juozo darbštumą ir protą, nes 1899 m. paskyrė jį klierikų dekanu, taigi laikė rimtu ir vertu dėmesio. Dekanas, skiriamas iš tų pačių klierikų, buvo tarsi tarpininkas tarp vadovybės ir klierikų, turėjęs atstovauti pastarųjų interesams. Šį faktą liudija Kauno kunigų seminarijos kambario, kur gyvendavo dekanai, duryse pieštuku įrašytas jo autografas⁴¹. Pasižymėjo ypatingu būdo aštrumu ir statumu bendraudamas su karštu lenkintoju ir aktyvesnių lietuvių persekiotoju inspektoriumi P.Kriškijonu⁴², todėl į kunigus tuoj pat nebuvo išventintas – metus buvo tiriamas „pašaukimas“. Jaunasis klierikas buvo pasiųstas į Viduklės dekanatą Žemaitijoje dekanu Jančevskio ypatingon globon; tas ir turėjo ištirti jo pašaukimą⁴³. Šį įvykį pats Juozas mini pastaboje prie eilėraščio „Žvaigždė“, sukurto 1898 m. Kaune: „Rašyta baisaus teismo metu, vakare, kuomet mažne nuo bet kokios rankos mostelėjimo prigulėjo mano likimas“⁴⁴. Jančevskis ne tiek pašaukimą tyrė, bet budriai sekė „litvomanijos“ pasireiškimus: „visur seka, stebi lyg voras musę, nepatenkintas Jančevskis“⁴⁵. Šis taip pat nesidžiaugė J.Šnapščio paskyrimu. „Naudos jokios, o maitinti reikia. Įkinkytų į darbą, betgi kaip, nei į klausyklą pasodinsi, nei pas ligonius išpažinčių klausyti jį nusiūsi – „globotinis“ dar ne kunigas. Prie žaliojo stalelio taip pat netinka – kortų nemėgsta. Kita vertus, jei prasiloštų – ką gi iš jo gautum, „panie tego“, – jis tiktai klierikas. Na, o jeigu kartais išloš tas muziko vaikas – tikriausiai, „panie tego“, pasiims nė nepadėkojęs“⁴⁶.

Juozas labai išgyveno, nes norėjo tapti kunigu ir apie šiuos metus prie neskelbto poezijos rinkinio „Margumynai“ eilėraščio „Skausmas“, rašyto Viduklėj 1899 m., ranka prirašo: „Viduklė man yra tikra ištremimo vieta“⁴⁷. Atitrauktas nuo bet kokios veiklos, kultūrinio gyvenimo, budriai sekamas. Telioka kūryba. Ir jis slapta rašo draudžiamai spaudai. Kūrybą tenka slėpti užantyje ir net kelnėse naktimis⁴⁸. Laikyti su savimi pavojinga, todėl nusprendžia viską nusiūsti į „Tėvynės sargą“, kurį tuo metu redagavo J.Tumas-Vaižgantas Kuliuose prie Gargždų. Vaižgantas pasakoja: „Paštu atsiuntė vinimis užkaltą skrynute su užrašu „siemena“ (sėklos). Atplėšęs radau pusgorčį miežių, o apačioje – didelį pluoštą visai sudraskytų popiergalių neva sėkloms pakloti. Ant šių skiaučių buvo prirašyta eilėraščių. Supratau, jog „sėklos“ tai ir bus šie raštai, o miežiai tik

⁴¹ M. Vaitkus, Dėl Margalio ir jo „Leiskit į Tėvynę“, *Aidai*, 1952, Nr. 6, p. 274–275.

⁴² Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p. 156.

⁴³ Vaižgantas, ten pat.

⁴⁴ J. Šnapštis-Margalis, *Margumynai* [1898–1906], *LMAB RS*, f. 12–324, l.16.

⁴⁵ K. Keras, min. str., p. 9.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ J. Šnapštis-Margalis, *Margumynai*, *LMAB RS*, f. 12–324, l. 25.

⁴⁸ K. Keras, min. str., p. 9.

jiems pakraikas. Tai tik viena priemonių apgauti rusų administratoriams. Sėklomis tuomet vadinome paslapčia sėjamus raštus ir spaudinius“. J.Tumas-Vaižgantas paskelbė ultimatumą: arba pats autorius atvažiuos ir suredaguos savo eiles, kurias vertėtų išleisti atskira knyga, arba jis viską sumes į krosnį⁴⁹. J.Šnapščiui tai buvo labai netikėta ir maloni žinia, nes eilėraščius siuntė tik laikraščiu ir nepuoselėjo didesnių pretenzijų. Pasak J.Tumo-Vaižganto, „Meistriškai reikšti savo mintį Juozui buvo dykas galas ir rimams parinkti visai nereikėjo laiko nei plunksnos kramtymo. Eilės jam plaukte plaukė, kai sekėsi pagauti tinkamą ir žinomą temą. Talentingumas tryškė tryško iš jo, žadėdamas labai daug galimybių. Bet tenkinosi tuo vienu savo jausmu ir gal dėl to taip maža eilėse originalumo?“⁵⁰ Beje, kaip ir visoje vėlesnėje kūryboje – tiek poezijoje, tiek prozoje. Gal čia kaltas jo požiūris į poetą: jis turi būti gimęs, o ne pasidaręs, poeto kūrybos procesas turi būti lengvas ir sklandus, jis turi kurti eilėraščius lengvai, greitai, iš karto išbaigtus – tiesiog improvizuodamas. Jei taip negali – tai nėra tikras poetas⁵¹. Žinoma, todėl ir pats stengėsi taip lengvai kurti, o rezultatas – netobuli formos požiūriu eilėraščiai, straipsniai ir kita kūryba. Jau J.Tumui-Vaižgantui, kuriam 1899 m. atsiuntė pluoštą eilėraščių, nuolat kliuvo nevykusi forma. Tik verčiamas autorius eilėraščius taisė, bet ir vėl surašė netvarkingai, ant įvairaus dydžio skiaučių. J.Tumui-Vaižgantui teko laužte palaužti Juozą, kad rašytų ant vienodų lapelių, tiesiai, kiekvieną eilėraštį atskirai⁵². Noras išleisti savo poezijos rinkinėlį taip paveikė, kad, nepaisydamas jokio atsargumo, net neatsiklausęs savo „globėjo“, Juozas išvyko į Kulius. Visos jėgos buvo skiriamos poezijos rinkinėliui. Pastangas vainikavo sėkmė – po devynių dienų darbo „Volungės“ knyga buvo parengta ir išėjo su menine dedikacija: „Jo Mylistai Ponui Juozui Vaižgantui už tarpias pastabas nuoširdžiai dėkingas aukoja Autorius“⁵³. Ir Jančevskiui teisinosi padedamas J.Tumo-Vaižganto, tačiau šis, davęs Juozui neva gerą paliudijimą, kitu raštu vis dėlto blogai atestavo jo kaip kunigo kvalifikacijas⁵⁴.

Netvarka pasižymėjo ne tik jau minėti Juozo darbai, bet ir jo paties išvaizda. Tai rodo išlikę nuotraukos, J.Tumo-Vaižganto ir kun. M.Vaitkaus aprašymai.

Vaižgantas, pirmą kartą susitikęs su Margaliu 1899 m., jį apibūdina taip: negražiai sukirptas, užtat tvirtai susiūtas, storų kaulų, pasišiauš-

⁴⁹ Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p. 157–158.

⁵⁰ Vaižgantas, ten pat.

⁵¹ M. Vaitkus, min. str., p. 275.

⁵² Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p. 157–159.

⁵³ V. Šenauskas, min. str., p.2.

⁵⁴ Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p.156.

siais, rodos, niekad nešukuojamais plaukais, nekrakmolyta, per plačia jo sprandui kalioratka (balta apykaklėlė), be to, ne per švariausia. Visa figūra maišelinė. Drabužiai ant jos kabojo lyg palaidi, visai nepritaikyti. Veido oda bespalvė. Išvaizda būtų dariusi ne itin malonų išpūdį, jei ne lyg upelis graži kalba, jei ne nekaltos, atviros, linksmos, lipšnios, draugiškos, kiek įbaugintos, bet valingos ir apskritai inteligentiškos akys⁵⁵.

Kun. M.Vaitkus taip apibūdino Margalį 1918 m.: vidutinio ūgio, sveikas, stiprus vyras tamsiu, saulės įdegintu ir vėjų nupūstu veidu, ilgokais juodais plaukais, gana susivėlusiais. Gana malonių, bet paprastų kaimietišku bruožų, nedidelėmis, aiškiai blizgančiomis gudriomis akimis, geru, truputį ironišku šypsniu sultingose lūpose, naminės gelumbėlės sutana prastai pasiūta ir nedailiai savininką klojančia. Visa išorė kiek apšepusi⁵⁶. Taigi bėgant metams išvaizda, net drabužiai, nedaug tepasikeitė...

Baigiamuosius seminarijos egzaminus laikė 1900 m. Jų įvertinimas, palyginus su II, III, IV kurso pažymiais, gana prastas: rusų literatūra – 4; Rusijos istorija – 3; geografija – 4⁵⁷. Taigi „metai tremtyje“ neigiamai atsiliepė jo išsilavinimui.

PIRMOJI KUNIGYSTĖS VIETA. 1899 m. trečią savaitę po Trijų Karalių J.Šnapštys buvo išventintas į subdiakonų, o 1900 m. rugsėjo 3 d. tapo kunigu⁵⁸ ir tuoj pat buvo pasiūstas vikarauti į Šenbergą (Šimbarką) – miestelį Lietuvos-Latvijos pasienyje, nors latviškai nemokėjo.

Šenberge „kamendoriavo“ nuo 1901 m. sausio 1 d. iki 1903 m. advento⁵⁹. Kunigavimas latviškose ir baltarusiškose parapijose silpnino ir bendradarbiavimą spaudoje. Žurnaluose „Žinyčia“ (1900–1904m.) ir „Dirva – žinynas“ (1903–1904m.) aptinkame tik keletą jo literatūrinių dalykų. Atitrauktas nuo literatūrinio darbo, griebėsi kitokios veiklos ir pramogų: tai rodo archyve rasti skundai⁶⁰.

1901 m. balandžio 26 d. Kuršo gubernatorius raštu Nr. 2878 pranešė Telšių, arba Žemaičių, vyskupui, kad Kauno gubernatorius jam atsiuntęs raštą, esą Bauskės apskrities Šenbergo bažnyčios kunigas Juozapas Šnapštys sausio 22 dieną, neturėdamas rusų valdžios leidimo, kalėdojo Panevėžio apskrities Suosto parapijoje. Ketvirtą valandą popiet jis atvažiavęs į

⁵⁵ Vaižgantas, ten pat, p. 158–159.

⁵⁶ M. Vaitkus, min. str., p. 275.

⁵⁷ 1891–1892 m. m.–1902–1903 m. m. seminarijos (Kaune) auklėtinių atskirų dalykų ir egzaminų įvertinimo knyga, LNMB RS, f. 90–90, l. 4–5.

⁵⁸ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁵⁹ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁶⁰ 1901 m. raštai apie mokyklas, kunigų seminarias. Iš santykių su valdžia, apie aukas Raudonajam kryžiui. Skundai (yra Šnapščio raštai). Dvasiniai reikalai, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 179, l. 712, 899, 933, 956; T.Bikinaitė, min. str., p. 4.

Legailių kaimą, aplankęs keletą valstiečių, o pas Jurgį Korsaką svečiavęsis penkias ar šešias valandas iki sausio 23-iosios ryto. Kuršo gubernatorius rašte pabrėžė, kad kun. J.Šnapštys neturėjo teisės be leidimo išvykti į Kauno guberniją, todėl jis pranešė vyskupui ir reikalavo, kad vikaras pasiaiškintų, o vyskupas jį nubaustų pagal Romos katalikų kunigams taikomus nuostatus.

J.Šnapštys pasiaiškino vyskupui tikrai lankęs Legailių kaimą ir buvęs pakviestas pas Jurgį Korsaką atsisveikinti su kunigu Viksva, išvykstančiu iš Suosto į Pumpėnų parapiją. Šenbergo vikaras prisipažino vyskupui kasdien kertęs gubernijos ribą norėdamas pasivaikščioti ar išsimaudyti. O kalėdą jis rinkęs ne sau, ir kun. Viksva tai galįs paliudyti. Vyskupo kanceliarija pranešė Kuršo dekanui, kad J.Šnapštys buvo griežtai įspėtas ir panašūs dalykai daugiau nebesikartos, o gubernatoriui parašė oficialų raštą ir išdėstė punktais, kad naujai išventintas Šenbergo kunigas dar nepatyręs, – jis net nežinojęs nuostato, kad kunigui iš savo parapijos laisva valia negalima išvažiuoti⁶¹.

Kunigas Šenberge neslėpė savo pažiūrų, nevengdamas jų dėstyti bažnyčioje per pamokslus. Jau tada pamoksluose, publicistikoje ir kt. pradėjo rodytis ir ne itin teigiami būdo bruožai: užsispyrimas ir netaktas, peraugdavęs į stačiokiškumą ir įžeidinėjimus; negebėjimas pažvelgti į problemą iš įvairių pusių ir kietakaktiškas savo nuomonės laikymasis; karšta, nevaldoma reakcija į priešingą nuomonę bei nuolatinis ieškojimas „kaltų“, suverčiant jiems esamas ir nesamas nuodėmes, polinkis savo elgesį teisinti, o kitus kritikuoti, siekiant primesti savo pažiūras ir nuomonę. Visa tai atspindi jo rašytinis palikimas. Daug straipsnių pasižymi netolerancija kitaminčiams, svetimtaučiams ir kitų religinių pažiūrų žmonėms. Pavyzdžiui, užsimindavo, kad katalikams nederėtų tarnauti pas kito tikėjimo šeiminkus, nes jie gali pakenkti morališkai, dvasiškai ar varžyti katalikų tikėjimą, kritikuoti krikščioniškąsias tiesas, versti dirbti bažnytinių švenčių metu ir pan. 1906 m. jis pradėjo ištįsą kampaniją Seinų „Šaltinio“ laikraštyje, nukreiptą prieš lietuvių reformatus. Reikalavo, kad jų kunigai vadintųsi pastoriais, o savo maldos namus vadintų kirkėmis⁶². Būdamas karštas lietuvių kalbos ir teisių gynėjas, atgimstančios Lietuvos priešais laikė tautines mažumas: rusus, baltarusius, lenkus, o palankų politinių partijų požiūrį į jas vertino kaip kitų tautų pajėgų stiprinimą lietuvių sąskaita, pavojingą tautos egzistencijai.

Kadangi buvo prižiūrimas ir sekamas, dėl politinių pažiūrų skleidimo iš sakyklos tekdavo nuolat aiškintis vyskupui. 1902 m. Telšių vyskupijos vyskupas gavo skundą, kuriame kun. J.Šnapštys kaltinamas:

⁶¹ T. Bikinaitė, min. str., p. 4.

⁶² K. Bielinis, min. veik., p. 303.

1) prieštaravęs įstatymui ir valdžiai; 2) skatinęs skirtingų religijų žmonių priešišumą; 3) revoliucine veikla prieš Rusijos imperiją; 4) priešišku partijų kūrimu. Atmesdamas kaltinimus, kunigas teisinosi tik dėl dviejų dalykų, kuriuos taip pat paneigė: 1) esą Šenbergo bažnyčioje iš sakyklos draudė katalikams tarnauti pas žmones, išpažįstančius kitą religiją (pvz., pas liuteronus); 2) kad rugsėjo 2 d. pamaldose bažnyčioje nepasimeldė už carą ir jo šeimą⁶³.

GYDYTOJAS HOMEOPATAS. Be politikavimo, J.Šnapštys vertėsi ir kita kuo: mokėsi latvių kalbos ir medicinos (homeopatijos). Siekė ne tik dvasiškai praturtinti kaimo žmonių gyvenimą, bet prisidėti ir konkrečia pagalba, palengvinti sunkią buitį.

Adomo Jakšto nuomone, J.Šnapštys gydyti pradėjo skatinamas kilnesnių motyvų. Jam Šenberge kunigaujant, vietos felčeris latvis pradėjo drauge su vaistais varyti antireliginę propagandą, todėl, pasimokęs medicinos, pats ėmė teikti liaudžiai pagalbą, kad atitrauktų žmones nuo lankymosi pas latvi⁶⁴.

Pasak Karolio Kero, pats kilęs iš liaudies gelmių, puikiai pažinojo kaimo žmonių skurdą, vargus ir visa širdimi juos užjautė. Negalėjo abejingai stebėti, kaip Šenberge vietos felčeris lupikauja ir išnaudoja varguolius⁶⁵.

Juozo Tumo-Vaižganto teigimu, prievarta atplėštas nuo literatūrinio darbo, „mokslo stvėrės dabar tik žaidimui – medicinos“. Tai sukėlė neigiamus tokios veiklos padarinius jam kaip asmenybei: atėmė visą laiką mokytis naudingesnių dalykų, „atmušė“ nuo kitokių knygų, pripratino prie gėrimo, vaišių, prasčiokiškos draugystės ir buitės⁶⁶.

Kaip rašo J.Tumas-Vaižgantas, šio amato pradėjo mokytis Latvijoje, atitrauktas nuo literatūrinio darbo: studijuoti anatomiją, fiziologiją ir kitus dalykus, reikalingus homeopatijai. Neilgai trukus taip pagarsėjo savo „stebuklingumu“, kaip dar jokia žiniuonė nebuvo garsėjusi. Kleboniją buvo „apspitę“ būriai ligonių, kuriuos gydė veltui, nors iš kai kurių pacientų gaunami pinigai tebuvo vienai dienai⁶⁷. Veltui gydė pasiteisindamas tuo, kad moka atspėti ligą ir ją pašalinti, nors medicinos dalykų išmanymu stebino net specialistus. Tuo metu dar buvo labai reta vietų, kur dirbtų kvalifikuotas gydytojas ar bent felčeris, todėl J.Šnapščio noras pagelbėti parapijiečiams buvo tikrai vertinga paslauga. Tačiau Šenbergo fel-

⁶³ 1901 m. raštai ... Skundai (yra Šnapščio raštai). Dvasiniai reikalai, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 179, l. 709.

⁶⁴ A. Jakštas, min. veik., p. 119.

⁶⁵ K. Keras, min. str., p. 11.

⁶⁶ Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p. 161.

⁶⁷ Vaižgantas, ten pat., p. 161.

čeriui pasiskundus vyskupui, kad J.Šnapštys atiminėja iš jo duonos kąsnį, ir apkaltinus anticarine veikla kunigas buvo perkeltas į kitą vietą⁶⁸.

1903 m. J.Šnapštys perkeliamas į Alšvangą (Latvijoje)⁶⁹. Alšvangoje jis vikaravo iki 1904 m. gegužės mėn., paskui buvo perkeltas į Breslaują (dab. Baltarusija), kur kunigavo iki 1905 m. balandžio mėn.⁷⁰

Galima sakyti, kad ketveri metai (1900–1905), prabėgę už Lietuvos ribų, padarė daug žalos J.Šnapščiui kaip asmenybei ir kūrėjui. Nuoširdžiai troškęs dirbti lietuvių literatūrai, ypač išleidus eilėraščių rinkinį „Volungė“, prievarta buvo nublokštas toli nuo jos, prarado ryšį su atgimstančiu lietuvių kultūriniu gyvenimu. Pasinėręs į kaimo žmonių kasdieninės buities rūpesčius, J.Šnapštys palūžo kaip kūrėjas.

DAINOS „LEISKIT Į TĖVYNĘ“ AUTORIS? Būdamas Šenberge, J.Šnapštys parašė eilės „Leiskit į Tėvynę“. J.Stakauskas lygina: panašiai kitados Puškinas, išstremtas į Kaukazą, parašė „Кавказский пленник“⁷¹. Vėliau šios eilės virto liaudies daina – visų, kurie ilgisi Tėvynės, himnu, kuriame išreikšti jausmai žmogaus, išstremto iš gimtojo krašto ir jo labai besiilginčio. Pavyko rasti dvi šio kūrinio kilmės versijas. K.Kero⁷², J.Stakausko⁷³ ir A.Miliūnienės⁷⁴ teigimu, šią dainą sukūrė pats Margalis, būdamas Kuršo gubernijoje, Šenberge, Tėvynės ilgesio skausmui išreikšti.

M.Vaitkus prisiminimuose rašo, kad „Leiskit į Tėvynę“ esąs lenkiškas kūrinys. Tų laikų kunigija labai mėgusi šią dainą dainuoti, ypač dėl gražios melodijos. Ėmus įsigalėti lietuviškajam patriotizmui, mielai būtų pritaikę lietuviškiems žodžiams. Žemaitijoje, Veiviržėnuose, atlaidų metu vienas svečias pareiškęs norą, kad kunigas J.Šnapštys atkurtų tą dainą lietuviškai. Jisai sutikęs, išėjęs į kitą kambarį ir neilgai trukus atnešęs išverstą į lietuvių kalbą „Leiskit į Tėvynę“. Taip šią dainą iš pradžių kunigai ir klierikai, o paskui ir pasauliečiai ėmę dainuoti visoje Lietuvoje⁷⁵. Laikui bėgant buvo užmirštas dainos autorius (arba vertėjas), kūrinys tapo liaudies daina.

GYVENIMAS LIETUVOJE – PRIEŠPRIEŠŲ DERINIMAS. Į Lietuvą kun. J.Šnapštys grįžo 1905 m. balandžio mėn. ir tuojau pasinėrė į politinių įvykių ver-

⁶⁸ Vaižgantas, ten pat., p. 159.

⁶⁹ K. Keras, min. str., p. 9.

⁷⁰ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁷¹ J. Stakauskas, min. str., p. 357.

⁷² K. Keras, min. str., p. 10.

⁷³ J. Stakauskas, min. str., p. 357.

⁷⁴ 2001 02 21 A.Miliūnienės laiškas E. Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b. 2, l. 3.

⁷⁵ M. Vaitkus, min. str., p. 275.

petą. Akmenėje agitavo prieš rusų valdžią ir monarchiją, rusų mokyklas⁷⁶. Apie jo lankymąsi šiame mieste užsimena R. Juozas laiške Dambrauskui-Jakštui: „Su dideliu džiaugsmu važiavo į Akmenę, žinodamas iš anksto, kad ten yra vadinamas geru klebonu R. Naudžiūnas“⁷⁷. Iš to paties laiško sužinome, kad rengėsi išleisti knygelę tikybos klausimais ir eilėraščių rinkinį – griebėsi darbo Lietuvoje su dvigubu įkarščiu, tarsi siekdamas kompensuoti tremtyje praleistus metus. Grįžimas į Lietuvą paskatino pradėti naują visuomeninės ir kultūrinės veiklos etapą. Kun. J. Šnapštys tapo aktyviu katalikiškų leidinių bendradarbiu, bet nevensgė ir pasaulietiškos spaudos. Jis bendradarbiavo periodiniuose leidiniuose „Nedėldienio skaitymai“ (1905–1907), „Šaltinis“ (1906–1914), „Viltis“ (1907–1915), „Draugija“ (1907–1915, 1919). Vieną kitą kun. J. Šnapščio straipsnį ar kitos kūrybos galima rasti ir leidiniuose „Vilniaus žinios“ (1904–1909), 1905 m. „Lietuvių laikraštys“, leistame Sankt Peterburge, „Lietuvos ūkininke“, „Garnyje“ (1913–1914), „Žvaigždėje“ (nuo 1918 m. redaguojama M. Vaitkaus ir A. Dambrausko), laikraštys „Ganytojas“ (1919 m., red. M. Vaitkus ir A. Dambrauskas), Peterburge leistame „Lietuvių balse“ (1915), „Kauno kalendariume“ (1919–1921). Su kai kurių, o gal net daugelio, laikraščių redaktorais J. Šnapštys buvo pažįstamas asmeniškai, daug bendravo.

Iki 1905 m. kunigas daugiausiai apsiribojo literatūrine veikla, kūryba siekdamas realizuoti savo tautines patriotines nuostatas ir žadinti lietuviškumą. Politines nuostatas skelbė žodžiu, ragindamas žmones skaityti gimtąją lietuvių kalbą, pamoksluose užuominomis išreikšdamas anticarines ir antirusiškas pažiūras. Po 1905 m. pradėjo itin aktyviai reikšti politines pažiūras, daug prisidėjo realizuojant Didžiojo Vilniaus seimo nutarimus⁷⁸. Visa veikla persisunkusi anticarinių, antirusiškų nuostatų. Nusprendęs, kad laikraštis – geriausias būdas viešai reikšti nuomonę, pradeda savo kaip žurnalisto publicisto karjerą.

Dėl pernelyg aktyvaus politinių pažiūrų reiškimo konfliktavo su pasaulietine valdžia. Pavyzdžiui, 1905 m. už užgaulius žodžius, kad „caras seniai jau kiaule raitas išjojo iš Petrapilio“, buvo suimtas ir spalio mėnesį įkalintas⁷⁹. Ištikimas savo idealams ir įsitikinimams beatodairiškai siekė juos visus įkūnyti nesileisdamas į kompromisus. Daug ko taip ir nepavyko pasiekti dėl karšto ir sunkiai valdomo būdo, atsargumo stokos. Iš kalėjimo buvo paleistas lapkričio mėn. ir perkeltas į Kauną vikaru karmelitų bažnyčioje⁸⁰, jam paskirtas namų areštas. 1907 m. gegužės 8 d. buvo

⁷⁶ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁷⁷ 1905 m. R. Juozo laiškas Dambrauskui-Jakštui, LNMB RS, f. 12–1454, l. 1.

⁷⁸ E. Motieka, Didysis Vilniaus seimas, LAIS, t. 11, Vilnius, 1996, p. 209.

⁷⁹ Vaižgantas, Raštai, t. 4, p. 161.

⁸⁰ Формулярные списки .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 984, l. 65.

teisiamas pagal Baudžiamojo kodekso 103 ir 129 straipsnius Vilniaus teismo rūmuose ir pripažintas nekaltu⁸¹, nors namų areštas buvo panaikintas jau 1906 m. gegužės mėnesį. Tada, pasibaigus teisminei priežiūrai, buvo paskirtas Pabiržės bažnyčios vikaru⁸². Ten išbuvo vos porą metų. Straipsnyje „Kunigas į kunigus“ jis skundžiasi: „Turbūt niekieno rankos nėra taip surištos kaip mūsų. Mums viskas uždrausta. Bet kokia iniciatyva, nors būtų ji geriausia ir naudingiausia tiek visuomenei, tiek ir pačiai Bažnyčiai, yra apribojama ir persekiojama. Tik pradėjus kokią nors veiklą, iš karto grūmoja suspensa. Arba vėl, pradėjus darbą paskirtoje vietoje, siekiant lavinti, šviesti žmones, dirbti jų labui, reikia saugotis: nepatiks darbštumas kokiam atžagareiviui ar lenkomanui, būsi apšmeižtas, nubaustas ir išbloktas į kitą vietą. Nepadės nei pasiteisinimai, nei parapijonų protestai. Iki šiol kunigas tėra ypata, neturinti būdų apsiginti. Jeigu užnugaryje turi pralotą arba kapitulos kanauninką – gali ir nieko nedirbti, vis tiek bus dideliu žmogum; jei neturi – niekas nepadės, nors būtum ir darbščiausias, ir naudingiausias; būsi blaškomas kaip obuolys ir į tave skersakiuos: „To litvoman mači spokój...“

Streikas, kaip kovos už teises būdas, kunigams netinka, reikia ieškoti kito. Pripažįstame ir skelbiame seną kaip žmonija tiesą „vienybėje – galybė“, bet ja nesinaudojame, todėl mus ir skriaudžia. Kunigams būtinai reikia vienyti ir organizuoti ginti savo teises. Jeigu kas nusipelno bausmės – tą tegul baudžia vyskupas, o neteisingai persekiojamus turėtume vieningai užstoti“⁸³. Skundas ir liko skundu, o kun. J.Šnapštys 1908 m. vasarį iškeliavo vikarauti ir dėstyti tikybos į Tauragnus Novoaleksandrovo (dab. Zarasai) apskrityje, bet trumpai – iki 1910 m. vasario⁸⁴. Tauragnuose pradėjo naują veiklą: organizavo vaidinimus ir apskritai pradėjo labiau rūpintis jaunimo gyvenimu ir buitimi: 1908 m. vasarą, per Petrinės, buvo suvaidintas J.Šnapščio režisuotas trijų veiksmų dramatinis paveikslėlis autorių Dvi Moteri „Velnius spąstuose“⁸⁵. Vaidinta ir Keturakio komedija „Amerika pirtyje“⁸⁶. Taip realizavo potraukį kūrybinei veiklai, susidomėjo ir nauja sritimi: archeologija⁸⁷. 1910 m. vieną dieną kasinėjo Taurapilio pilkapyną. Surinktus radinius: tris siauraašmenius kirvius, kelis peilius, įmovinius ietigalius ir antskydį nusiuntė Lietuvos mokslui

⁸¹ Ten pat, l. 65.

⁸² Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁸³ J. Šnapštis, Kunigas į kunigus, LMAB RS, f. 12-324, l. 4-5.

⁸⁴ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁸⁵ T. Kontrimavičius, Vaidinimai Tauragnuose – vėl po devyniasdešimties metų, *Lietuvos rytas*, 1998 06 05, Nr. 168, p. 34.

⁸⁶ K. Keras, Pro amžiaus dulkes, *Aušra*, 1978, Nr. 2, p. 10.

⁸⁷ R. Kulikauskas, G.Zabiela, *Lietuvos archeologijos istorija: iki 1945 m.*, Vilnius, 1999, p. 179.

draugijai ir apie kasinėjimus labai trumpai paskelbė „Viltyje“⁸⁸. Panašios veiklos ėmėsi ir 1920 m. kunigaudamas Sudeikiuose, miestelyje prie Užpalių ir Daugailių valsčių ribos. Čia kaimo žmonės kunigą, poetą J.Šnapštį mėgo ir gerbė, ypač jaunimas, už tai, kad jis organizavo chorus, vakarones, scenos mėgėjų būrelius, už tai, kad gyveno kaimo žmonių rūpesčiais, dalijosi jų vargais ir džiaugsmiais.

KASDIENINIO GYVENIMO EPIZODAI. Nuo 1910 m. vasario mėn. iki 1917 m. gruodžio mėn. J.Šnapštys gyveno Žemaitijoje netoli Žarėnų – Lauksodoje (Lauko Sodoje)⁸⁹. Tai buvo užkampis su apgriuvusia bažnyčia ir sena klebonija, keliais smulkiais apylinkės dvarininkėliais. Draugai ir veiklos židiniai nutolo, prasidėjo vokiečių okupacija. Nėra duomenų, kad šioje parapijoje J.Šnapštys būtų organizavęs jaunimo chorus, scenos mėgėjų būrelius ar plėtojęs reikšmingesnę kultūrinę veiklą. Kunigas apsiribojęs tiesioginių pareigų atlikimu, bažnyčios ir klebonijos pastatų remontu bei bažnytinio choro organizavimu. 1917 m. liepos 5 d. kun. J.Šnapštys vyskupui P.Karevičiui pranešė, kad „A. a. kan. Niunevičiaus Lauksodos bažnyčiai palikta 1000 markių auka naudojama bažnyčios remontui. Jis nebeatidėliotinas nepaisant net to, kad vyksta karas. Piniams remontui rinkti 1914 m. rugpjūčio 11 d. gautas Žemaičių konsistorijos leidimas Nr. 6620. Naujai uždengtas stogas ties šventoriumi, pataisyta varpinė ir pan. Auka naudojama medžiagoms tolesniam remontui pirkti“⁹⁰. Nutrūko net straipsniai spaudoje. Galbūt įtakos turėjo vokiečių okupacinės administracijos potvarkiais apribotas gyventojų judėjimas. O gal kunigas paprasčiausiai per daug pasinėrė į žemiškus malonumus ir ydas – draugystę su dvarininkais, alkoholį, kortas.

1917 m. rugsėjo mėn. teisinosi P.Karevičiui: „Liūdna ir skaudu girdėti perdėtus priekaištus. Taip smarkiai man prikaišiojamu „-lizmu“ ligi šiol nesirgau ir nesergu, ir jei Dievas neatims proto, ateity esu nuo to garantuotas. Hazardo [žaidimas kortomis] iš principo nekenčiu; kartą kitą, aplinkybių verčiamas, valandėlę užsimiršau. Lauksody kortininkų draugijos nėra, o jos ieškoti net ir lėšų neturiu. Su Konfratrais kartais, esant progai, lošiu vistą. Ir be kortų yra ką daryti. Atvykęs į Lauksodą vaikų katechizacijos neradau – nuo pirmų metų įvedžiau ir neapleidžiu. Buvau įsteigęs špitolėje mokyklą, nes tam skirtų patalpų nėra, bet nuo 1916 m. rudens, valdžiai pareikalavus mokytojo patentą, priverstas ją uždaryti. Lauksodą radau aplūžusią, su griūvančia klebonija. Surinkęs iš žmonių vos 300 rublių, pastačiau naują kleboniją, padariau reikalingiausią re-

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 2.

⁹⁰ Ten pat, l. 10, 12.

montą prie bažnyčios. Pajamos Lauksody visiškai mažos: kalėdojimas neduoda ir 100 rublių, laidotuvių, kartu su kūdikiais, būna iki 15, krikštynų – iki 30. Bažnyčios tarnai atlyginimo laukia iš kunigo. Vargonininką visiškai išlaikau, užtat priverčiu darbuotis – Lauksodos giesmininkai tik-tų ir labai išlepintoms ausims. Plunksnos neužmečiau – turiu spaudai parengtų rinkinėlių⁹¹.

Pranešimo pabaigoje kun. J.Šnapštys pridūrė, kad atsibodo sėdėti „tokiame užkampyje, kuriame užtenka kunigo negalingo arba senelio“⁹².

Taigi kun. J.Šnapštys rūpinosi ir lauksodiškių vaikų išsilavinimu, bet tam sutrukdė vokiečių valdžia. Teliko vaikų katechizavimas, kūryba (parengė eilėraščių ir pasakėčių rinkinius „Ašarėlės“ ir „62 sakmi“). Kun. Dariusevičiaus nuomone, kun. J.Šnapštys iškeltinas iš Lauksodos, nes ten esanti nesveika jam aplinka: keletas mažų dvarininkėlių, su kuriais jis girtuokliauja, lošia hazardą. Gydyti negydo, nes vaistų nėra, o vietoj „šnapso“, kurio dabar taip pat nėra, geria konjaką⁹³. Kad kun. J.Šnapštys galėjo gydyti ir tai jam buvo leista oficialiai, rodo kitas kun. Dariusevičiaus pranešimas vyskupui P.Karevičiui 1917 m.⁹⁴

J.Šnapštys išsiilgdavo literatūrinio darbo, ne kartą, dar prieš karą, prašė Vaižganto padėti „įsikinkyti į literatūrą“, bet vokiečių okupacijos sąlygomis nutrūko visoks viešas kultūrinis darbas. Atsiradus galimybei atgaivinti laikraščių leidybą, Šv. Kazimiero draugijos valdyba, vadovaujama A.Dambrausko-Jakšto, pasikvietė kun. J.Šnapštį kaip „gabią plunksną“⁹⁵ padėti redaguoti draugijos leidžiamus laikraščius ir knygas. Vietoj jo į Lauksodą 1917 m. vasario 13 d. paskirtas kun. Karbauskis⁹⁶.

PASKUTINIEJI GYVENIMO METAI: KUNIGAS AR PASAULIETIS? 1917 m. gruodžio 18 d. J.Šnapštys buvo perkeltas į Kauną Žemaičių katedros vikaru⁹⁷, pradėjo dirbti Šv. Kazimiero draugijoje ir „Vienybės“ redakcijoje. 1919 m. kovo 1 d. dėl pareigų „Vienybės“ laikraščio redakcijoje atleistas iš Žemaičių katedros vikaro pareigų⁹⁸. Į visuomeninį gyvenimą po priverstinės pertraukos grįžo su dviguba energija bei ryžtu ir šioje srityje darbavosi iki 1920 m. kovo mėn., kai buvo paskirtas Sudeikių klebonu⁹⁹,

⁹¹ Ten pat, l. 15.

⁹² Ten pat, l. 15.

⁹³ Ten pat, l. 14.

⁹⁴ 1918 m. rugpjūčio mėn. 2 d. dekanas Dariusevičiaus pranešimas vyskupui Karevičiui, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 22.

⁹⁵ M. Vaitkus, min. veik., p. 274–275.

⁹⁶ Личное дело ксендза Шнапштиса Иосифа 1914–1922 г. г. (Тельшевское Р-К епархиальное управление), LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 9.

⁹⁷ Ten pat, l. 2.

⁹⁸ Ten pat, l. 20.

⁹⁹ Ten pat, l. 2.

nors pats prašėsi perkeliamas klebonu į Panemunėlį vietoj kun. Budriko¹⁰⁰. 1920 m. vasario 24 d. vysk. P.Karevičius Vidaus reikalų ministerijos Tikybų departamentui pranešė, kad kun. J.Šnapštys yra paskirtas Sudeikių parapijos klebonu¹⁰¹. 1920 m. kovo 20 d. kun. J.Šnapštys vyskupui patvirtino, jog į Sudeikius atvyko kovo 7 d. ir nuo 10 d. perėmė Sudeikių bažnyčios klebono pareigas¹⁰².

Darbo „Vienybės“ redakcijoje ėmėsi su dideliu entuziazmu. 1918 m. pradėjo dirbti vyriausiuoju bendradarbiu¹⁰³, dalyvavo Šv. Kazimiero draugijos veikloje Kaune, o 1918 m. buvo išrinktas draugijos skyriaus Kaune pirmininku¹⁰⁴. Iš pradžių dirbo taip produktyviai, kad „Vienybėje“ dominavo J.Šnapščio straipsniai įvairiomis temomis. Pasirašinėdavo Margalio slapyvardžiu arba įvairiais trumpiniais: M-lis, M-is, kun. J.Š., J.Š. Retesni slapyvardžiai: Kaimynas, Pakabankštis, Kabarkšteika, Paleistsparnis. Laikraštis, kaip rašo J.Tumas-Vaižgantas, buvo gana įdomus. Tik jau po pusmečio viskas nykte išnyko: vyriausiasis „Vienybės“ bendradarbis išsisėmė, o kadangi neskaitė naujos literatūros, nesurasdavo naujų, aktualių temų, tenkinosi smulkių žinučių iš kitų laikraščių rankiojimu. Duota tema rašė skubotai, ir, net pats neperskaitęs, kišo spausdinti, kad kuo greičiau rašiniu nusikratytų. Atitolo nuo ekonomikos, ūkio ir politikos problemų, galiausiai visiškai apleido savo pareigas, todėl turėjo vietą užleisti P.Maliauskui.

Taigi įkarštis ir užsidegimas jau po pusmečio išblėso. Koją pakišo charakterio bruožai ir susiformavusios nuostatos. J.Šnapštys nevertino savo darbo ir gabumų. Būdamas iš prigimties imlus mokslams, pasižymėjęs kūrybiniu talentu, šių vertybių nebrangino. Nesidomėdamas naujais literatūra netobulėjo nei kaip rašytojas, nei kaip politikas. Manė, kad žmogus naudojasi tik įgimtomis savybėmis, kurias nelabai įmanoma patobulinti, o gal net ir nebūtina, nes prigimties nepakeisi. Buvo labai darbštus ne kokybės, o labiau kiekybės prasme. Nesėkmes labai skaudžiai ir sunkiai išgyvendavo, bet niekada neprarasdavo ryžto ir nenuleisdavo rankų, išliko veiklus, nors dažnai jausdavo nusivylimą, jausdavo esąs per mažai vertinamas. Atrodo, kad nepasisėkimai lyg ir turėtų įkvėpti naujai veiklai, bet nė vieno savo talento J.Šnapštys negebėjo ištobulinti ir realizuoti iki galo. Darbo klaidas kompensuodavo nuoširdumu, gera širdimi, draugiškumu ir gera nuotaika, todėl greitai pelnydavo aplinkinių simpatijas.

¹⁰⁰ Ten pat, l. 23.

¹⁰¹ Ten pat, l. 22.

¹⁰² Ten pat, l. 25.

¹⁰³ Vaižgantas, *Raštai*, t. 4, p. 162–163.

¹⁰⁴ Margalis, Kaune, *Vienybė*, 1918, Nr. 3, p. 35.; M.Vaitkus, min. veik., p. 43, 46–48.

Galutinai apleidęs laikraščio redaktoriaus pareigas, ėmė kažkur prapulti, bendrauti su įtartinais žmonėmis, nes, be publicistinio darbo, dalyvavo ir įvairiose draugijose. Margaliu pasirašydavęs kunigas tapo nebe-naudingas dar ir todėl, kad iš Amerikos parvyko dr. Malinauskas, labiau išsilavinęs, stipresnis kaip publicistas ir populiarių knygelių rašytojas. Reikalų vedėju tapo kun. P.Penkauskas, sumanus ir tvarkingas darbininkas. Kun. J.Šnapščiui, pradėjusiam apleisti savo darbą, redakcijoje nebeliko vietos. Be to, šis „Vienybės“ žurnalistas, vilkintis prastai pasiūtą naminės gelumbės sutaną, gamino pietus kunigams, o kad būtų pigiau, Šv. Kazimiero draugijos sandėliuke pradėjo laikyti porą paršiukų. Draugijos pirmininkas A.Dambrauskas-Jakštas, Kauno universiteto profesorius A.Alekna ir spaustuvės darbininkai negalėdavo net langų praverti¹⁰⁵. M.Vaitkaus nuomone, tai buvo paskutinis lašas, ir Margalis turėjo palikti Kauną, nes dar kartą pasitvirtino tiesa, kad poezija nedera su kiaulyste. Prie visų nesėkmių prisidėjo ir sveikatos problemos – į Sudeikius jau vyko negaluodamas, sumenkęs. Kaip pasakojo A.Miliūnienė, esą kažkur barakuose klausęs karo belaisvių išpažinties ir apsikrėtęs džiova. Kadangi liko ištikimas savo gyvenimo būdui, žmonės stebėjosi jam atvykus – nei prunkštujančių žirgų, nei kleboniškai prikrautų vežimų. Tikrai keletas paprastų, kuklių baldų. Tai ir buvo visa naujojo parapijos šeimininko manta¹⁰⁶.

Sveikata nuolat blogėjo. 1920 m. vasarą, paprašytas būti brolio dukters krikšto tėvu, atsisakė, nes sergąs „gumbais“¹⁰⁷. Gali būti, kad tai buvo vėžys. Tačiau aktyvaus gyvenimo būdo neatsisakė: organizavo Sudeikiuose chorą, gydė ligonius, per šienapjūtę vaišinamas prašė grėbėjas padainuoti lietuviškų dainų ir t.t.¹⁰⁸ Vienas J.Šnapščio amžininkų taip apibūdino poetą: „Žmonės žinojo, kad kunigas Šnapštys moka ne tik graudžias bei linksmas dainas sudėti, bet, reikalui esant, sugeba ir vaistus sutaisyti. Jo kambarėlyje, vikariate, ne mažiau būdavo žmonių kaip ir prie išpažinčių klausyklos“. Nors kunigaudamas Lauksodoje negydė, bet perkeltą į Sudeikius „<...> atseka taurios jo širdies ir liaudies vargų pagimdyta „gydytojo“ šlovė. Žmonės būriais nesitraukė nuo klebonijos. Ligoniai buvo užplūdę Sudeikius. Gulėdavo prie Alaušo. Iš Antalieptėnų [Antalieptės] atvežė klieriką Čiebę. Anas vis gaudė muses apie galvą. Šnapštys pasakė, kad musę sugaus. Sugavo tikrą musę ir parodė ją dėžutėje klierikui. Pamišimas praėjo. Čiebis po to tris paras išmiegojo. Šnapštys uždraudė jam kol kas mokytis. Rusas sirgo drugiu pavasarį. Jisai gu-

¹⁰⁵ M. Vaitkus, min. str., p.275; T.Bikinaitė, min. str., p. 4.

¹⁰⁶ K. Keras, min. str., p. 9.

¹⁰⁷ 2001 02 21 d. A.Miliūnienės laiškas E.Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f. 2, b. 2. 1. 1.

¹⁰⁸ T. Bikinaitė, min. str., p. 4.

lėjo prie Alaušo vežime kaip numirėlis. Per penkias dienas po Šnapščio išsitašė¹⁰⁹.

Iki pat mirties J.Šnapštys dirbo kūrybinį darbą – dar 1920 m. išleido „Juokų kalendorių“; už jį pinigai buvo gauti jau po mirties ir nusiųsti jo broliui Vincentui. Antra vertus, galbūt dėl blogėjančios sveikatos pradėjo dar dažniau gerti, nebeatliko kunigo pareigų. 1920 m. gruodžio 20 d. laiške vysk. P.Karevičius rašė: „Turimomis žiniomis, Tamsta dažnai pasigėri. Kalėdodamas degtinės prisivaišinęs, net namo negrįžti. Lapkričio mėnesį Užpaliuose girtas kelias valandas miegojai Seibučio vaistinėje. Turėdamas omenyje, kad Tamsta jau seniau buvai ne kartą įtariamasis girtavimu ir atsižvelgdamas į pasipiktinimą, kurį keli vietoj doro ganytojavimo pavyzdžio, duodu Tamstai ganytojišką išpėjimą ir papeikimą (monitionem et correptionem ad normam canonis 2307, 2308) perspėdamas, kad panašūs girtavimo atvejai nepamokytų ateityje, kitaip būsi baudžiamas pagal kanonų teisę“¹¹⁰. Vargu ar šis laiškas begalėjo padaryti didesnę įtaką kun. J.Šnapščio gyvenimo būdui, nebent sukrėtė morališkai. Jau 1921 m. kovo mėn. Utenos dekanato dekanas kun. Jarošunas (Jarošiūnas?) pranešė, kad „Sudeikių klebonas kun. J.Šnapštys jau 3 mėn. dėl ligos (galbūt tuberkuliozės) neatlieka savo pareigų, todėl sudeikiškių vardu prašau skirti naują kunigą“¹¹¹. Kovo 16 d. vysk. P.Karevičius pavedė kun. J.Šnapščiiui surasti būdą, kaip aprūpinti Sudeikių parapijiečių dvasinius reikalus, jeigu jis pats negali atlikti klebono pareigų¹¹². Deja, archyve nėra nė vieno kun. J.Šnapščio atsakymo, todėl lieka neaišku, ar kunigas bandė pasiteisinti, galbūt liga jau progresavo.

1921 m. kovo 24 d. telegrama dekanas Jarošunas pranešė, kad mirė Sudeikių klebonas kunigas Šnapštys. Vietoj jo laikinai paskirtas kunigas Lašas¹¹³. Kun. J.Šnapščio daiktų ir pinigų paveldėtoju nurodytas brolis Vincentas Šnapštys, gyvenantis Margių vienkiemyje¹¹⁴.

Vienodos nuomonės dėl kun. J.Šnapščio mirties priežasties nėra. Kun. Dariusevičiaus nuomone, jis mirė nuo tuberkuliozės, paties J.Šnapščio nuomone, jis sirgo „gumbais“, o M.Vaitkaus nuomone, persišaldęs susirgo plaučių uždegimu ir, nesant tinkamos medicininės pagalbos, mirė¹¹⁵.

LITERATŪRINIS PALIKIMAS. Įvairiapusiška buvo ne tik kunigo J.Šnapščio veikla, bet ir kūryba. Šioje srityje jis plėtojo tris skirtingus žanrus:

¹⁰⁹ K. Keras, min. str., p. 11.

¹¹⁰ Личное дело .., LVIA, f. 696, ap. 2, b. 562, l. 29.

¹¹¹ Ten pat, l. 30.

¹¹² Ten pat, l. 32.

¹¹³ Ten pat, l. 31.

¹¹⁴ Ten pat, l. 32.

¹¹⁵ M. Vaitkus, min. str., p. 274.

publicistiką, poeziją ir prozą. Iš religinių kūrinių svarbiausi: pjesė „Betliejaus stainelė“ (1910, antras leidimas 1918) ir pamokslų rinkinys kunigams „Gegužės mėnuo“ (1918, 1933). Iš pasaulietinės kūrybos minėtini eilėraščiai, pasakėčios, komedijos, juokai. Išleido kelis eilėraščių rinkinius: „Volungė“ (1910), „Volungė ir vieversėlis“ (1907), „Ašarėlės“ (1918), „Gegužės mėnuo“ (1921), pasakėčių rinkinys „62 sakmės“ (1918), drama „Mūsų bajorai“ (1904), „Juokų kalendorius“ (1920). Dar pavyko rasti neskelbtų eilėraščių rinkinį „Margumynai“, greičiausiai parengtą 1899–1904 m. kūrybos pagrindu¹¹⁶. Nemažai kūrybos nepateko į jokių rinkinius ir yra išsimėtę įvairiuose periodiniuose leidiniuose: epigramos, etiudai, anekdotai ir eilėraščiai, liaudies dainos, vertimai, apysakos, pasakėčios ir t.t. Dalis kūrybos tikriausiai pražuvo nusiūsta į redakcijas, bet nespausdinta. Išliko tik kūrinių pavadinimai¹¹⁷. J.Šnapštys išvertė A.Mickevičiaus „Odę jaunystei“, „Konrado Valenrodo“ fragmentų, I.Krylovo, Ž.Lafonteno pasakėčių, M.Tveno „Šuns pasakojimą“¹¹⁸. Didesnė poezijos dalis – N.Nekrasovo, A.Puškino, V.Sirokoplės, Maironio, A.Vienažindžio sekimai. Būdamas tautinės kultūros puoselėtojas, išgirdęs gražesnę dainą kita kalba, stengdavosi ją išversti, pritaikyti lietuvių liaudies melodijoms. J.Šnapštys paliko pėdsaką ir beletristikoje. Pasak A.Jakšto, „Apy sakos parašytos gražia kalba, pasižymi rimtu turiniu, sumania fabula, gyva veikiančiųjų asmenų charakteristika, geru lietuvių gyvenimo pažinimu“¹¹⁹. Apysakose, pvz.: „Daug išmoko“, „Skurdas“, „Alenyte“, „Motinos kryželis“, „Petras Patarška“, „Dvidešimtojo amžiaus nelaisvėje“, komedijose, pvz., „Kriaučius Motiejus“ ir kt., išjuokiamos žmonių ydos bei silpnybės.

J.Šnapščio kūrybos reikšmingumą konkrečiu istoriniu laikotarpiu rodo tai, kad jo literatūrinių kūrinių buvo senesnėse skaitinių knygose mokykloms, o žemesnėse gimnazijos klasėse Margalio „Pavasari“ mokėsi mintinai kaip programinių eilėraščių¹²⁰. Seinų kunigų seminarijoje 1904 m. įkurtoje literatū sambūrio draugijoje šalia Maironio ir kitų poetų studijuota ir Margalio kūryba¹²¹. Tai buvo kūryba, kokios tuo metu reikėjo liaudžiai, nors ir neatitiko, pasak kritikų, „aukštosios“ literatūros reikalavimų.

¹¹⁶ J. Šnapštis-Margalis, *Margumynai*, LMAB RS, f. 12-324, l. 1-34.

¹¹⁷ 1911 m. liepos mėn. 15 d. Margalio atvirlaiškis L.Girai dėl siunčiamų eilių į kalendorių, LLTIB RS, f. 13-1628, l. 1.; 1906 m. balandžio 28 d. Margalio laiškas „Vilniaus žinių“ redakcijai dėl siunčiamos komedijos „Kriaučius Motiejus“ spausdinimo, LLTIB RS, f. 20-289, l. 1-2.

¹¹⁸ A. Mikalauskas, J.Šnapštys, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 1989, p. 692.

¹¹⁹ A. Jakštas, min. veik., 1975, p. 119.

¹²⁰ P. Naujokaitis, *Lietuvių literatūros istorija*, t. 2; 1907-1928, Chicago, 1975, p. 47-48.

¹²¹ S. Yla, min. veik., Chicago, 1973, p. 174.

IŠVADOS. Kaip matome, per visą savo neilgą gyvenimą (44 m.) kun. J.Šnapštys-Margalis taip ir neturėjo pastovios gyvenamosios vietos. Ilgiausiai – 7 metus – išgyveno Lauksodoje. Galbūt charakterio ypatybės ir gyvenamojo laikotarpio specifika nulėmė tai, kad niekada nebuvo tik kunigas, bet kartu ir visuomenininkas, ir poetas, ir žurnalistas, ir liaudies gydytojas. Aktyviai skelbė tautines nuostatas, kūrė Lietuvos laisvės atgavimo planus. Nuolat buvo kilnojamas iš vienos parapijos į kitą, bet net ir tokiomis nepalankiomis sąlygomis daug nuveikė ne tik kaip rašytojas, bet ypač paprastų kaimo žmonių labui. Kunigo, poeto visuomeninė ir kultūrinė veikla paliko gilų pėdsaką jų širdyse, nes kunigui J.Šnapščiui labai rūpėjo paprasto kaimo žmogaus, dažnai likimo nuskriausto, buitį ir gyvenimą. Nusipelnė jų pagarbą, nes ligos ar mirties atveju lankydavo juos, nepaisydamas blogo oro ar savo sveikatos, laisvalaikį skirdavo darbui su jaunimu, padėdavo spręsti buitines problemas. Pasak A.Miliūnienės ir K.Kero, dar ir šiandien Sudeikių ir Tauragnų apylinkėse yra vienas kitas senelis, atsimenantis Šnapštį kaip nuoširdų, mielą žmogų, suteikusį pagalbą ir paguodą neviltyje ar nelaimės atveju¹²². Gimtajame Radviliškio rajone Šeduvos klebonas Antanaitis poeto atminimui prie įėjimo į bažnyčią paskyrė sienos dalį: ten yra Margalio bareljefas ir poezijos posmelis. Utenos rajone, Sudeikių bažnyčios šventoriuje sovietiniais metais buvo pastatytas antkapinis paminklas.

Rūpinimasis kaimo žmonių mentaliteto kėlimu yra vienas svarbiausių kunigo atliktų darbų. Pats neatsispyręs daugeliui ydų – kortoms, alkoholiui, savo nuomonę vertinęs aukščiau visko, netolerancijos, priešiško kumo reiškimui kitų tautybių ir tikėjimų žmonėms ir pan. – sąžiningai ir nuoširdžiai mokė moralės, ypač kritikavo liežuvautojus, skundikus ir davatkas, daug rašė apie alkoholio ir tabako žalą. Ne visada morališkai pateisinamais metodais siekė primesti savo vertybes, turėjo ir neigiamų bruožų – nematyti savo klaidų, trūkumų ir silpnybių, o kitus už jas smerkti. Orientavimasis tik į valstietiją, jos gyvenimo būdą turėjo neigiamų padarinių – J.Šnapštys netobulėjo kaip rašytojas, nes, pasinėręs į kaimo žmonių kasdieninės buities rūpesčius, nesistengė tobulinti turimų gabumų, nes manė, kad jam užtenka ir tų, kuriuos turi.

J.Šnapštys neliko nuošaly nuo to meto politinių įvykių verpeto, aktyviai įsitraukė į visuomeninį darbą ir kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės, kurios dvasinio gyvenimo, visuomenės ir politinės veiklos pagrindu laikė krikščioniškąsias normas. Galima sakyti, kad kun. J.Šnapštys buvo vienas veikėjų, kurie nepamiršo, kad valstybę kuria ne tik įžymūs, solidūs, turintys patirtį politikai, kultūros, visuomenės veikėjai, bet ir jauni-

¹²² K. Keras, min. str., p. 11.; 2001 02 21 d. A.Miliūnienės laiškas E. Škirkaitei, *Asmeninis Editos Škirkaitės archyvas*, f.2, b. 2, l. 2.

mas. Todėl ypač pabrėžė išsilavinimo reikšmę ir augančiai kartai, ir suaugusiems¹²³. Ne visada išlaikydamas deramą ribą tarp pasaulietinių ir dvasinių reikalų, siekė, kad valstietija kuo daugiau prisidėtų prie nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimo, taptų aktyvia šio proceso dalyve. Galima pasakyti, kad J.Šnapštys painiojo religinius ir kultūrinius dalykus, suplakė dvasinius ir pasaulietinius idealus bei vertybes, nes manė, kad kunigo pašaukimas neatskiria jo nuo tautos, jos reikalų, neverčia užmiršti tautos ir Tėvynės, net sustiprina šią pareigą¹²⁴. Tačiau visa nenuosekli, bet vaisinga kunigo veikla įrodo, kad ir eilinių dvasininkų luomo atstovų pastangos gali turėti didelę reikšmę paprastiems kaimo žmonėms ne tik dvasinėje, bet ir politinėje srityje, padėti formuoti jų politines ir visuomenines nuostatas.

Įteikta 2002 m. balandžio mėn.

PRODUCTIVE INCONSISTENCY – THE LIFE AND ACTIVITIES OF JUOZAS ŠNAPŠTYS-MARGALIS

Summary

In discussing Lithuanian priests at the turn of the 20th century, attention is most often paid only to the activities of the higher ranking members of the clergy and their achievements in the national liberation movement. However, many ordinary priests of peasant background retained their close relations with the peasantry and did an important job in strengthening national awareness and developing the national culture. They strengthened the cultural life of rural citizens, urged them to take part in the political life, to express their views, and defend their interests. Their speeches and actions set an example for the parishioners and influenced their attitudes and outlook on life. One should not forget that the priest in addition to his pastoral duties also had an everyday life full of concerns and sometimes adversities. To describe the life of a simple rural priest at the beginning of the 20th century, even if he played an active role in social and literary life, is not a simple task because there are no sources of information.

On the basis of archival sources and memoirs, this article is an attempt to fill in this gap by describing the life and activities of Rev. Juozas Šnapštys-Margalis which showed the mentality of not the intelligentsia or famous public figures but of the ordinary rural people, their views on the problems of those days. Believing that a priest should serve not only God but also his motherland and peo-

¹²³ Margalis, Į darbą atgimstančiai Tėvynei, *Vienybė*, 1918, Nr. 12, p. 171.

¹²⁴ Margalis, Vislenkiai Vilniuje, *Vienybė*, 1918, Nr. 26, p. 399.

ple, Šnapštys did not limit his activities to only administering sacraments and religious teachings. He helped peasants solve their every day problems, encouraged them to take part in the political and cultural life. Due to personal qualities and the specific features of his time, he was never only a priest, but also a public figure, poet, journalist, and folk doctor. Although he was not free from certain vices, such as gambling, alcohol, and intolerance, he was sincerely interested in raising the mentality of the village population. A review of the everyday life of Juozas Šnapštys-Margalis helps one to learn more and better understand the status of rural priests and their influence on the community of that time.